

МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Книш Зоряна Ігорівна,

*здобувач кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-6548-3301>*

Суб'єкти права, поряд із нормами права і юридичними фактами, являють собою одну з передумов (необхідних умов) виникнення і існування правовідносин. Суб'єкт правовідносин – це суб'єкт права, який реалізував свою правосуб'єктність та став учасником конкретного правовідношення. Положення, що люди є суб'єктами прав, саме по собі очевидне та не потребує роз'яснення. Однак перетворенню суб'єкта права в суб'єкта правовідносин повинні передувати певні юридичні факти, які «запускають» в дію конкретну норму, яка одночасно наділяє конкретних суб'єктів права юридичними правами та покладає на них юридичні обов'язки, тим самим надаючи їм статус учасника правовідношення, що виникло.

Йдеться про життєві обставини (факти), які стають юридичними не самі по собі, не внаслідок якихось особливих властивостей та не з волі учасників життєвого процесу, а в результаті визнання їх такими державою та відповідного закріплення в законі [1, с. 6]. Так, відповідно до ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [2] для того, щоб фізична особа отримала статус внутрішньо переміщеної особи, вона повинна перебувати на території України на законних підставах та мати право на постійне проживання в Україні, і залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Зауважимо, що перша спроба надати визначення збройного конфлікту була зроблена в судовій практиці, а саме, в рішенні Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії, у справі «Гадіч», де було зазначено, що збройний конфлікт має місце щоразу, коли держави вдаються до сили або коли відбувається тривале збройне зіткнення між урядовими силами і організованими збройними групами, або ж між такими групами всередині однієї держави [3]. Згодом збройний конфлікт як юридичне поняття згадується у ст. 2, яка є загальною для всіх Женевських конвенцій 1949 року: «На додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив...» [4].

У національному законодавстві визначення збройного конфлікту міститься у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України [5]. Під ним розуміється збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт).

Відповідно до пункту 24 ст. 2 Кодексу Цивільного захисту [6] надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання

населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності». До надзвичайних ситуацій, залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити їх виникнення на території України, належать, зокрема, соціальні та воєнні (п. 4 ст. 5 Кодексу).

Збройний конфлікт, тимчасова окупація, повсюдні прояви насильства, порушення прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру свідчать, що у внутрішньо переміщених осіб, які є власниками майна, що залишилося на цих територіях існує достатньо підстав вважати, що їх право буде порушене, тобто є реальна загроза такого порушення. Тому в такій ситуації вжиті запобіжні заходи охоплюються поняттям «захист». Про охорону прав слід говорити як про правовий засіб, що попереджає порушення, а про захист – як про такий, що настає за порушенням і має результатом відновлення відповідного суб'єктивного права. Захист передбачає певні можливості, які надаються носієві цього права додатково порівняно з тими, які він мав до правопорушення [7, с. 103].

Статтею 15 ЦК України визначено, що кожна особа має право на захист свого права чи інтересу [8]. Отже, власність ставить суспільство та його інститути на службу особі. Тому цілком логічно ч. 3 ст. 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [2] встановлює, що за фізичними особами, незалежно від набуття ними статусу біженця чи іншого спеціального правового статусу, підприємствами, установами, організаціями зберігається право власності та інші речові права на майно, зокрема на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території, якщо воно набуто відповідно до законів України.

Підставою захисту суб'єктивного цивільного права (зокрема і права власності) є його порушення, невизнання або оспорювання (ч. 1 ст. 15 ЦК України). Порушення права власності представляє собою протиправну дію (бездіяльність), що має наслідком

припинення в особи її права або створення перешкод у процесі його здійснення як повністю, так і частково. У ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» зазначено, що відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на Російську Федерацію як на державу, що здійснює окупацію. Держава Україна всіма можливими засобами сприятиме відшкодуванню матеріальної та моральної шкоди Російською Федерацією [2]. Отже, оспорюваність суб'єктивного права щодо володіння, користування та розпорядження майном пов'язана зі специфічним станом правовідносин, за якого виникає певна невизначеність щодо можливості реалізації суб'єктивних прав у сфері власності. Вказана невизначеність також пов'язана з неврегульованістю питання механізмів захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, неврегульованими залишаються питання щодо способів та форм захисту їх майнових прав. Тому за відсутності певної спеціальної норми, яка б врегульовувала це питання слід застосовувати загальні положення ЦК України щодо захисту цивільних прав та інтересів, а також норми міжнародних актів. Аналогічне положення випрацьовано і судовою практикою [9, с. 32].

Відтак в основі виникнення правовідносин власності внутрішньо переміщених осіб лежать юридичні факти, які характеризуються двома чинниками: наявністю явищ зовнішнього світу (життєвих обставин) і визнання їх державою юридичними фактами [10, с. 276]. Тобто повинні настати обставини, які не залежать від волі людини та на які вона не може впливати «постфактум», які в подальшому

вчинять вплив перетворивши суб'єкта права на суб'єкта конкретних правовідносин, який буде носієм прав та обов'язків.

Моментом виникнення права на захист права власності, а точніше правовідносин щодо його захисту, слід вважати певний юридичний факт, яким є порушення права власності особи, зокрема посягання на нього чи його незаконне обмеження. Саме з цього моменту в уповноваженій особі виникає можливість вимагати від правопорушника вчинення відповідних дій.

Список використаних джерел:

1. Данилин В.И., Реутов С.И. Юридические факты в советском семейном праве. Свердловск: изд-во Урал. ун-та, 1989. 155 с.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 1. Ст. 1.
3. ТPIY, Prosecutor v. Tadic, Case № IT-94-1-AR72, Appeals Chamber, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, para. 70.
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. ООН; Конвенція, Проект, Угода. Офіційний вісник України. 2013. № 27. стор. 370, ст. 942.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02.09.2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. Офіційний Вісник України. 2015. № 78. стор. 38, ст. 2592.
6. Кодекс цивільного захисту: Закон України від 02.12.2010 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> (дата звернення: 30.04.2020).
7. Штанько А. Захисні відносини у сфері цивільних майнових прав та інтересів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 3. С. 100–113.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.04.2020).

9. Теремецький В.І., Соколов О.М. Способи захисту майнових прав внутрішньо переміщених осіб. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. Маріуполь: МДУ, 2018. Вип. 16. С. 30-39.

10. Жорнокуй Ю.М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект: монографія. Х.: Право, 2015. 532 с.